

НАЦІОКРАТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ МИКОЛИ СЦІБОРСЬКОГО

Подано основні ідеї державотворення Миколи Сціборського, висвітлені ним у праці “Націократія”, викладено їх зміст, особливості та вплив на українське суспільство; розкрито поняття нації та держави, національної революції та диктатури.

Ключові слова: націократія, організований націоналізм, національна революція, національна диктатура, Організація українських націоналістів.

Постановка проблеми. Відродження української держави й докорінна перебудова політичних і державно-правових засад суспільного життя актуалізували вивчення проблем ідейно-теоретичного підґрунтя державотворення, національного політико-правового досвіду. Дослідження історії вітчизняної державно-правової думки набуває важливого значення в наш час у плані оптимального використання ідейно-теоретичних напрацювань і практичного досвіду минулого.

У сучасній українській публіцистиці, коли мова заходить про теоретичну спадщину українського націоналізму, дедалі частіше згадується ім'я Миколи Сціборського. Його фундаментальну працю “Націократія” розглядають як наріжний камінь у системі державотворчих засад українського націоналізму.

На думку автора, ні демократія, ні диктатура чи фашизм, ні комунізм чи соціалізм не можуть забезпечити усебічний розвиток і процвітання українського суспільства. Демократія близька до цього, та вона слабка і доживає свій вік. Її основним ідейно-ціннісним опонентом є націократія.

Ступінь наукової розробки проблеми. На сьогодні націократична концепція державотворення М.Сціборського мало досліджена. Короткий огляд ідей Сціборського і його біографії містяться у книгах Р. Коваля «Багряні жнива української революції» [5] та Б. Червака «Український націоналізм: дослідження, інтерпретації, портрети» [11, с.23-27] та ще кількох авторів. Його ідеї дискутуються переважно в націоналістичному інтелектуальному середовищі, хоча, безперечно, заслуговують на увагу ширшого загалу.

Мета статті. Автор ставить перед собою завдання дослідити державотворчі погляди Миколи Сціборського та їх вплив на політичні реалії того часу.

Виклад основного матеріалу. В Україні націоналізм виник на початку 20-х років ХХ століття. Поразка у визвольних змаганнях 1917-1923 рр., втрата української державності, репресивно-каральні методи правління більшовицького,

польського, румунського режимів на українських територіях, а також розчарування у соціалістичних, монархічних і ліберально-демократичних доктринах, неефективність парламентсько-демократичних методів діяльності легальних українських політичних партій – усе це сприяло появі українського радикального націоналізму. Найвищою цінністю, вирішальним чинником суспільного розвитку він визнавав лише націю. Одним із представників такого радикального націоналізму був М. Сціборський (1897 – 1941рр.), провідний діяч Організації українських націоналістів, публіцист і теоретик українського націоналізму. Чимало його праць опубліковано у таких тогочасних націоналістичних журналах, як “Державна Нація”, “Розбудова Нації”, “Сурма” тощо [2, с. 3117]. На його державотворчі погляди значний вплив мали ідеї корпоративної держави італійського фашизму.

М.Сціборський у 1935 р. опублікував у Парижі одну зі своїх найвідоміших праць – “Націократія”. За задумом автора, вона була покликана дати цілісний концептуальний виклад державно-політичної та соціально-економічної програми українського організованого націоналізму.

У перших трьох розділах “Націократії” М.Сціборський піддав гострій критиці “руїнницький зміст” демократії, соціалізму і комунізму. Він стверджував, що політична демократія веде до анархії, а соціалізм і комунізм є нівелююче руйнівними. Два наступні розділи були присвячені аналізу фашизму і диктатури. Сам автор сприймав фашизм за новітній націоналістичний рух [9, с. 27, 36]. Спільні риси або запозичення спостерігались у трактуванні: 1) “духа волі та ідей (спірітуалізм, волонтаризм, ідеалізм), за рішачючих чинників історичного розвитку”; 2) “нація й держава понад класи і партії”; 3) корпоративного устрою держави; 4) творчої ролі провідної верстви (“аристократії духу”), вождя нації, авторитаризму [9, с. 24-26, 58].

Водночас М.Сціборський розходився з фашизмом у сприйнятті цілого ряду ідей. Фа-

шистські ідеологи твердили про те, що держава творить націю, ототожнювали її з державою. Сама по собі нація сприймалась як “юрба, механічна збиранина одиниць, що сама не знає власних хотінь і користей” [9, с. 26]. До того ж, будучи націоналізмом державної нації, італійський фашизм категорично заперечував будь-які національні рухи, спрямовані проти держави. Для ОУН такі підходи були неприйнятними, оскільки українська нація була бездержавною, а український націоналізм боровся проти панування інших держав на українських землях. А тому вихідна позиція М.Сціборського була протилежна фашизму, оскільки він шов від нації до держави. “Для українського націоналізму, – писав він, – українська нація є вихідним заложенням чинності та цільовим означенням всіх його прямувань. Він розглядає націю не як механічний збір певної кількості людей, пов’язаних лише спільністю території, мови й матеріальних інтересів, лише як найвищу органічну форму людського співжиття”. На протигагу фашистам автор зазначав, що “факт існування нації не конче зумовлюється її державністю (бувають і недержавні нації), з таких наразі є й Українська Нація, проте тільки через власну державу нація стає творчим чинником історії й повноправним господарем своєї власної долі” [9, с. 36, 39]. Отже, на відміну від італійського фашизму, в основі якого була держава, німецького націонал-соціалізму з його расовою теорією, український організований націоналізм у засновку майбутнього націократичного устрою бачив націю. М.Сціборський підкреслював цю відмітність, зазначаючи, що український націоналізм, “признаючи за фашизмом велику історичну заслугу і дійсно наближаючись до нього своїм ідеологічним змістом, є водночас рухом наскрізь оригінальним, і від нікого не залежним. Він орієнтується лише на завдання власної нації” [9, с. 40].

Щодо диктатури, то вона розглядалась лише у співвідношенні із фашизмом. “Фашизм не маскує її брехливими твердженнями про “владу мас” або спекулятивними запевненнями в її “тимчасовості”. Це синтеза його суспільного світогляду, що здатність до керівництва визнає лише за індивідуальністю й провідною меншістю”. Диктатура фашизму відкидала існування політичних партій, парламент та їх правомірне обрання через голосування, натомість пропагувала “культ якості – творчої одиниці”. Право на керування мають лише найліпші – духовна аристократія. “Ця еліта – очолована вождем-диктатором, веде за собою більшість нації – народні маси”.

М. Сціборський не відкидав і великої ролі “народних низів” – як чинника різних акцій, джерела нових революційних ідей, пошуків та здобутків. Координація їх діяльності повинна здійснюватись уже згадуваною елітою, провідною меншістю нації.

Водночас М. Сціборським подано і негативні риси диктатури. За час свого існування диктатура переходить початковий етап свого оформлення, що характеризується всіма позитивними особливостями. Еліта, здобувши владу, з часом використовує диктатуру не як чинник, що на початку слугував загальним інтересам, а як самоціль, створюючи цим умови, які, з одного боку, шкодять суспільству, а з іншого – “підкопують її власні основи”. Тому диктатуру, вважав М. Сціборський, належить розглядати лише як перехідний етап.

Щодо шостого розділу “Націократії”, який так і називається, то в ньому автором викладено ідею побудови української держави на власних особливих оригінальних націократичних основах.

Як було зазначено вище, основу націократії повинна складати нація, у даному випадку українська нація. “Виходячи із спіритуально-волонтаристичного світогляду, український націоналізм сприймає власну націю за найвищу, абсолютну ідейну й реальну цінність, видвигаючи гасло: Нація понад все!”. Націоналісти змагалися за створення для неї таких реальних умов, які могли б найкраще забезпечити її стійкість у майбутній боротьбі. Тому свою ідеологію націоналізм мав будувати на максималізмі, здоровому егоїзмі, любові до всього свого й активізмі, що здатен бути залізним тараном для розтрощення чужої сили, яка стане нації на перешкоді. “Все те добре, що добре для блага, сили й розвитку моєї нації; все те зле, що цю силу й розвиток ослаблює – це основна запевідь ідеології українського націоналізму”.

Поряд з нацією найважливішою засадою націократії визнавалася держава. Вона оцінювалась як “життєве здійснення нації”, “засіб, що забезпечує, удосконалює й збагачує її існування, як рівно ж означає її історичну роль між іншими націями” [9, с. 40]. У націоналістичному світогляді нація й держава виступали як одне ціле, найвища мета. “Держава – це не лише організована доцільність; це насамперед святе святих нації, що зобов’язує кожного громадянина до служення, жертв, і високих духових поривів”.

Нації та державі мали підпорядковуватися класові, партійні, групові й особисті інтереси. Ця головна засада виражалась у гаслі “Держава вище класу і партій!” Державний устрій націоналізм повинен був будувати на авторитеті влади і ор-

ганізований участі в державному керівництві працюючих верств української нації. Це становило суть націократії. М.Сціборський подав її загальну дефініцію: “Отже, націократією називаємо режим панування нації у власній державі, що здійснюється владою всіх соціально-корисних верств, об’єднаних – відповідно до їх суспільно-продукційної функції – в представницьких органах державного управління” [9, с. 41].

Суспільно-виробничим і політичним фундаментом націократії виступали селяни, робітники та інтелігенція. Для збереження соціальної рівноваги між ними націократія надавала своїй економічній системі комбінований характер, де приватна власність і економічна свобода поєднувалася з державним плановим контролем і колективною (націоналізованою, муніципалізованою та кооперативною) власністю там, де вона зумовлювалась особливостями господарювання. Індустріальний розвиток країни, згідно з націократією, мав будуватися на змішаних засадах націоналізованої (тобто удержавленої), муніципалізованої, кооперативної та приватно-капіталістичної промисловості. Націоналізації підлягали такі вирішальні для господарського розвитку країни та її оборони галузі, як добувна, важка, хімічна промисловість, транспорт тощо.

Муніципалізації підлягали підприємства, що обслуговували певні ділянки комунальних потреб (електростанції, водонасосні станції, місцева комунікація тощо).

Держава мала сприяти розвитку кооперативної та приватно-власницької ініціативи, разом з тим зберігаючи за собою монополію на деякі сфери зовнішньої та внутрішньої торгівлі, регулювання цін. У руках держави мали зосередитись також фінансова та соціальна політики.

Аграрна політика націократії базувалася на вилученні капіталістично-поміщицьких господарств, посіlostей та передачі землі українському селянству. “Найбільше відповідною інтересам нації і завданням сучасного сільсько-господарського виробництва формою, націократія визнає приватно-власницьке трудове середнє селянське господарство”. Державою допускались і колективні форми землеволодіння та землекористування (трудоі спілки, продукційні кооперативи тощо) там, де це виправдовувалось умовами продукції та виробничими звичками селян.

Націократія заперечувала класову боротьбу та право окремих соціальних груп на монополне панування в державі і на експлуатацію суспільства. Розв’язку соціальних проблем вона пе-

реносила у площину національної солідарності й надкласовості.

Формою суспільної організації націократії виступав державний синдикалізм. У своїй практичній суті синдикалізм – це насамперед зумовлене розвитком господарської спеціалізації об’єднання людей, зайнятих виробництвом у певній господарській галузі, для охорони їхніх професійних інтересів. Фахові синдикати (професійні спілки, що об’єднують групи людей за профілем виробництва) ставали елементом державного організму. Націократія відкидала “вільну гру” виробничої анархії, а пропонувала господарські плани, обов’язкову, навіть примусову, працю, що йтиме на користь державі. Зорганізоване в синдикатах суспільство мало стати вирішальним, керівним чинником соціально-економічного життя держави. Погодження інтересів окремих суспільних груп, захист інтересів праці, колективні договори, свідома участь і матеріальна зацікавленість робітників у виробництві підприємств, соціальне законодавство, справедливий перерозподіл національного доходу, планове визначення чергових завдань народного господарства в цілому та в окремих його частинах – усі ці питання солідарно мало вирішувати об’єднане в синдикати суспільство. Для розв’язання всіх цих соціально-економічних проблем з представників різних синдикатів формувалися господарські ради на місцях і всеукраїнська господарська рада в центрі. Як державні установи вони виступали дорадчими органами законодавчої та виконавчої влади.

Свою визвольну акцію організований націоналізм будував на національній революції. “Національна революція – це є внутрішній, тяглий у часі, та ріжноманітний у своїх виявах ідейний, духоволевий, визвольно-політичний і державно-творчий процес Української Нації, спрямований до її звільнення, скріплення, впорядкування та забезпечення для неї гідного існування”. Українська національна революція мала розгортатись у трьох етапах. Її вирішальною фазою був збройний виступ української нації проти окупантів, опертий на власні сили. “Перемогу здобудеться лише ціною надзвичайного – надхненного жертвенним поривом – напруження всіх сил нації”. На перехідному етапі провідною силою революції виступала національна диктатура, заснована на монопартійному принципі. Опорою диктатури мав стати “ударний, боєвий легіон революції – організований націоналізм, що черпатиме свої сили з безпосереднього джерела: з народу й його нової провідної верстви – еліти” [9, с. 54]. Нале-

жність до цієї провідної верстви зумовлювалася не класовими і становими ознаками чи “партійними переконаннями”, а лише “національною посвятою, здоровим духом, твердими характеристиками, активністю й якісними, творчими властивостями її представників”.

Планувалося, що на початку революції диктатура матиме революційно-військовий характер. Її опорою мала стати військова сила нації і національно-революційні організації. Після закінчення збройної фази революції диктатура мала бути реорганізована на громадську базу. На цьому етапі їй завдання повинно було полягати у закріпленні перемоги та створенні умов переходу до націократичного устрою, що замінить режим диктатури.

Організований націоналізм усвідомлював небезпеку самоконсервації диктатури, коли вона стає метою для себе. На відміну від інших авторитарних концепцій (фашизм, націонал-соціалізм, більшовизм), націоналізм визнавав диктатуру тимчасовою формою державного ладу.

Завершальним етапом національної революції було встановлення постійного, республіканського за формою, державно-правового устрою націократії. Він не мав нічого спільного з парламентською демократією, побудованою на представництві політичних партій. Існування політичних партій виключалось як у період диктатури, так і постійного державного ладу. Замість них місце в державних органах влади мали зайняти синдикати.

Постійний державний лад націократії мав постати після визвольних і підготовчо-реконструктивних дій національної диктатури.

За адміністративним поділом українська держава мала поділятися на краї, повіти та округи. Система місцевого самоврядування передбачала створення повітових, сільських і міських управ, обраних на основі прямого, загального, рівного і таємного виборчого права. Органом краєвої управи ставали Краєві ради, що склалися з послів, обраних у відповідній кількості від кожного повіту. Крім цього, в краях, повітах і громадах запроваджувалися загальнодержавні адміністративні та господарські установи. Керівниками країв виступали начальники державних адміністрацій, які одночасно мали бути головами Краєвих рад. Вони були покликані виконувати три функції державного управління: уряд, контроль і громадську самодіяльність.

Загальнодержавною законодавчою установою була Державна Рада. Кандидати на послы до Державної Ради визначалися синдикатами та їх господарсь-

кими радами з подальшим демократичним обранням населенням кожного виборчого округу.

На чолі нації і держави стояв Голова Держави, Вождь нації, який уособлював авторитарну суть націократичної держави. Голова Держави обирався на 7 років Національними Зборами, що склалися з Державної Ради, Всеукраїнської господарської ради, представників синдикатів і Краєвих рад. Голова Держави був покликаний керувати країною, представляти її на міжнародній арені. Він здійснював керівництво збройними силами, мав право законодавчої ініціативи, розпуску парламенту та накладення “вето” на його ухвали на визначених конституцією підставах. Одночасно Голова Держави був Головою Державного Секретаріату (кабінету міністрів), своєю владою призначав і звільняв Державних Секретарів. Як і Голова Держави, Найвищий Державний Суд обирався Національними Зборами [9, с. 58].

Україна мала постати авторитарною й унітарною, але в належній мірі й децентралізованою республікою, щоб всіма елементами свого устрою відповідати істоті націократії, як режиму панування цілої нації у власній державі. А організованому націоналізму в такій націократичній державі відводилася роль вартового і будівничого нації, її провідного авангарду.

Побудова націократичної концепції М.Сціборським свідчила про значне поправління державно-правової думки представників українського організованого націоналізму. Посилення тоталітарних мотивів в ОУН, одним з активних членів якої був М.Сціборський, було реакцією на трагічне становище українського народу 30-х років – страхіття колективізації та голодомору на Наддніпрянщині, новий польський наступ на українство в краї. У цей час припинили свою діяльність усі легальні прокомуністичні та радянські політичні партії, газети, журнали. У краї все більшого впливу здобував націоналізм. Жорстока дійсність переконувала молодше покоління українців у неефективності легальних засобів політичної діяльності. Глибока криза парламентсько-демократичної системи європейських країн підірвала престиж демократії в українському суспільстві, якого не задовольняв існуючий стан речей і яке симпатизувало ревізійським силам, в першу чергу Німеччині. ОУН сподівалася, що в майбутній війні СРСР буде розгромлено і тим будуть створені умови для відбудови незалежної української держави.

Усе це позначилося на політичній програмі ОУН, ухваленій II Великим збором українських націоналістів 26-27 серпня 1939 р. у Римі. В ос-

нову цієї політичної програми було покладено націократичну концепцію М.Сціборського. Вона характеризувалась посиленням тоталітарних праворадикальних позицій. Устрій української держави мав будуватись на націократичних засадах, тобто національного солідаризму, надкласовості і протипартійності.

Висновки. М. Сціборський у праці «Націократія» визначальними виділяє ідеї нації та держави, до будівництва якої мали бути залучені всі соціальні верстви нації, яку, в першу чергу, ототожнювали з селянством. Відродження соборної української держави мало відбутися у результаті національної революції проти всіх окупаційних режимів. На першому її етапі планувалося встановлення революційної диктатури з подальшою трансформацією її у республіканський державно-правовий устрій. Цей устрій характеризувався наявністю монопартійного авторитаризму з визначальною роллю харизматичного лідера або партійного проводу. М. Сціборський категорично виступав проти ліберальної парламентської демократії та комунізму.

На державотворчій думці М.Сціборського у великій мірі позначилися внутрішні й зовнішні обставини. Тоталітарна модель державотворення, викладена ним у його найвідомішій праці «Націократія», стала відповіддю на трагічне становище українського народу, антиукраїнську політику СРСР, Польщі, Румунії й Угорщини.

Аналіз головного твору М. Сціборського дає підстави зробити висновок: ідеологія українського націоналізму дає вичерпні відповіді на актуальні завдання в ділянці державотворення, вона позбавлена ідеї тоталітаризму, а свої економічні, політичні, правові моделі конструює на

основі принципу національної солідарності та пріоритету національних інтересів.

Ідеї М.Сціборського не суперечать нормам будівництва демократичного суспільства, а є лише максимально актуальними до тогочасної політичної ситуації. Щодо сучасності, то наріжні ідеї "Націократії" є ефективним чинником у розбудові Української Самостійної Держави.

Список літератури

1. Дуб Я. Сучасна криза державного ладу та майбутній устрій України // Розбудова Нації. – 1929. – Ч.8-9.
2. Енциклопедія українознавства. – Т.8. – Молоде життя. – 1980. – С. 2805 – 3200;
3. Зайцев О. Фашизм і український націоналізм (1920-30-ті рр.) // Незалежний культурологічний часопис. – 2000. – Ч.16. – С.102;
4. Іванейко М. Ідеологічні підстави творчого націоналізму // Перемога. – 1935. – 1 квітня. – С.3.
5. Роман Коваль. Багрянні жнива Української революції. <http://ukrlife.org/main/evshan/zhnyva94.htm>
6. Книш З. При джерелах українського організованого націоналізму. – Торонто, 1970. – С.452.
7. Мірчук П. Нарис історії ОУН. Т.1.1920-1939. – Мюнхен-Лондон-Нью-Йорк, 1968. – С.339;
8. Онацький Є. Італійська Корпоративна Держава // Розбудова Нації. –1929. –№3-4. – С.143.
9. Сціборський М. Націократія. – Париж, 1935.
10. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті. – Т. 2. – Сучасність. – 1983. – С.512.
11. Червак Богдан. Український націоналізм: дослідження, інтерпретації, портрети. – Дрогобич: Відродження, 1996.– 40 с.

Стаття надійшла до редколегії 29 листопада 2010 року.

Рекомендована до опублікування у "Віснику" членом редколегії М.В. Ницифороком.

Т. Khodak

Natiocratical conception of the political system by Mykola Stsiborskyi

Summary

Deals with the main ideas of the political system by Mykola Stsiborskyi, which were written in his work "Natiocracy". They state the main point of these ideas, peculiarities and influence on the Ukrainian society; they open concepts of the nation and state, the national revolution and dictatorship.

Key words: natiocracy, organized nationalism, national revolution, national dictatorship, Ukrainian Nationalists Organization.

Т. Ходак

Націократическая концепция построения государства Николая Сциборского

Аннотация

Наводятся основные идеи построения государства Николая Сциборского, освещенные им в работе «Націократія», изложено их содержание, особенности и влияние на украинское общество; раскрыты понятия нации и государства, национальной революции и диктатуры.

Ключевые слова: націократія, організований націоналізм, національна революція, національна диктатура, Організація Українських Націоналістів.